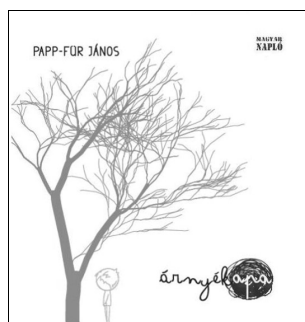

LAPIS JÓZSEF

Átlépni az árnyékon

PAPP-FÜR JÁNOS: ÁRNYÉKAPA

Magyar Napló Kiadó
Budapest, 2016
80 oldal, 2800 Ft

Kétségtelen, hogy a 2016-os év legigényesebb verseskönyveinek egyike az *Árnyékapa*, köszönhetően a szerző következetes elképzeléseinek. A fölkért könyvtervező, tördelő, Szabó Imola Julianna a tőle megszokott igen magas színvonalú munkát nyújtja, s mivel láthatóan források is voltak a megvalósításra, valóban szép, jó lapminőségű, tekintetet vonzó könyvtárgy született. De mindez valójában nem sokat számítana, ha a beltartalom nem harmonizálna a külsővel.

Azt kell mondjam azonban, hogy Papp-Für János remek szöveganyagot tett le az asztalra, számomra ezzel a kötetével lépte át, stílszerűen, a saját *árnyékát* – s ezzel nem a korábbi műveit szeretném lebecsülni, hanem a mostani nagyszerűségét kiemelni. A hajdúböszörményi költő-dalszerző-kultúraszervező nevéhez 2016-ban két könyv is fűződik, mindkettő a Magyar Napló kiadónál jelent meg. Nagyon fontos törekvések eredménye volt az *Akik gyerekek maradnak* című „koprodukción” vállalkozás, a Mészöly Ágnes meséjét, Bódi Kati rajzait, Gerendás Péter zenei anyagát és Papp-Für János verseit, koncepcióját tartalmazó, oktatási segédanyagként is forgalomba került kötet (melyet szintén Szabó Imola Julianna tervezett). Nehéz volna túlbecsülni az értelmileg (máskor fizikailag) akadályozott gyermekek számára tartott rendhagyó irodalomórák jelentőségét, amelyek „partitúrája” immár nyomtatásban is hozzáférhető. Ha valaki látta, hallotta a szerzőt a gyerekekről vagy a gyerekekkel (szeretetteljesen, lelkesen) beszélni, akkor sok minden érthetővé válik számára az *Árnyékapa* ihletettségével kapcsolatban is, amely verseskönyvben – az alkotói oldal felől közelítve – Papp-Für János saját gyermekkorának – az édesapával kapcsolatos – árnyoldalaiból, szorongásaiból építkezik.

Egy debreceni író-olvasó találkozó alkalmával a szerző elmondta, hogy egyfelől annál nehezebben tud megbocsátani apjának, minél inkább megtapasztalja maga is a szülői felelősséget, másfelől, hogy ebben a kötetben igyekezett olyan versnyelvet kidolgozni, amely minimálisan artistikus, szinte

közvetlenül követi az élőbeszéd retorikáját. Mindezt csak azért említem, mert a versek az elmondottakat csak részben, valójában kevéssé igazolják vissza, de ez a részlegesség beszédes a szövegek működésmódjára vonatkozóan. Nem is elsősorban a kötet apaképe szempontjából (amely meglehetősen összetett, sokféle indulatból, érzésből, értelmezésből összerakott), hanem a versekben megteremtődő hang és perspektíva okán. A szabad versek egy része úgy követi a beszédszerűség retorikáját, hogy közben nagyon is poétikus marad. Nem lehet azt sem mondani, hogy a könyvet végig a „gyerekesbeszéd” uralná: vannak versek, amelyekben jól érzékelhető a gyermeki megszólalás és logika retorikai utánképzésének szándéka (érdekes módon legjellemzőbben a versek közötti rövid, egy-kétsoros szövegtörédekben, például: „nagy mama szerint az életünk végén semmit nem viszünk magunkkal. mi lesz így anyával?”), sok esetben azonban nincs ilyen jel, hanem a felnőttözhöz köthető visszatekintő beszéd alakzatáról beszélhetünk (például az *egy búcsúzás margójára*).

S a két, nevezük így, véglet között nagyon sokféle átmeneti szerkezet, hang- és távlatkontamináció figyelhető meg: a gyermeki megszólalást illuzionáló hangsáv hol fölerősödik, hol elhalkul, a nézőpont hol visszahelyezkedő egy korábbi állapotba, hol a jelen perspektívájaként értelmezhető (s hogy belehelyezkedésről van szó, azt onnan tudjuk, hogy különböző nyelvi jelekben rendre fölfedezhető a „nem-gyermeki”, az a távlat, ahonnan nézve a gyermekkor valamilyenként megjelenik). Esetenként az igeidő változása is jelzi az egy versen belüli távlatváltást. Mindezzel összefüggésben a versek szókincese, mondatformálása, retorikája is alakul, olyan eklektikát hozva ezáltal létre, amelyet nem képes közrefogni valamiféle közvetlenebb beszédszerűség retorikája. Ez a többhangúság, úgy vélem, bizonyos szempontból dicsérhető, ugyanis összetettebb, izgalmas, változatosabb nyelvi anyagot eredményez, más szempontból viszont oka is a könyv enyhe színvonalbeli hullámzásának – arról van szó ugyanis, hogy a kötet stílárisan és modálisán viszont meglehetősen homogénnek mutatkozik, s egészen egyszerűen nem áll ugyanolyan jól például a patetikus megszólalás egy gyermeki és egy (a korábbi Papp-Für-köteteket idéző módon) felnőtt éhez rendelve. Vagy a rendre visszatérő motívumok némelyike (angyal, sírás stb.) egyik esetben autentikus és különleges, másik esetben inkább túlérzélgő, s kicsit unalmas hatású. Azonban ez is fontos eleme a kötetkompozíciónak, s ha én problémásnak is érzékelek egy-egy megoldást, magát az elgondolást, a „rendezést” sikeresnek gondolom, mert az olvasói játékteret növeli, olyan amplitúdót eredményezve, amely izgalmasabbá teszi a mű befogadását. (S ha már a hullámzást említetem, meglepő és nem várt kisiklások is találhatóak a könyvben, mint például az *írhatatlan* című vers vége: „majd csak befejez egyszer valaki. / majd csak befejez egyszer vala. ki?”)

Ami a kötet szövegeit mindenekelőtt egységbe rendezi, az egyfelől a narratíva, másfelől a már említett motivikus lánc. E tekintetben az *Árnyékapa* azon kortárs verseskönyvekhez csatlakozik, amelyek koncepcióját valamilyen figura (vagy figurák) megteremtése jelenti, s a szövegek egy központi alak, s annak élettörténete köré rendeződnek. A közelmúltból a szintén hajdúböszörményi Áfra János *Glaukómáját* említhetjük (amelyben a nézőpontok és a versbéli beszélők ugyan megsokszorozódnak, de egy középponti figura mégis megajzolódik általuk), avagy 2016-ból Balogh Ádám *Nyers* című apakönyvét – a gyermeki megszólalás mindegyik mű esetében meghatározó. Az *Árnyékapa* nem teljesen apakönyv abban a tekintetben, hogy legalább annyira fontos benne a nagymama és az édesanya is (több nagyszerű, a gyermeki féltést, gondoskodó vágyat is megjelenítő anyaverset találunk benne), s valójában az apa figurája kevésbé árnyalódik, nem válik pasztikus karakterré. Ami elsősorban jelen-

tössé válik belőle, az a gyermekre, annak mindennapjaira, világfelfogására gyakorolt hatás. Személetes példa lehet az a kétsoros, amely a maga tömörségében megmutatja, hogy miként szervezi alapvetően egy – alkoholizmusával a családot és a gyermekkort roncsoló, fölemesztő – apa életmódja a gyermeke világrendjét (s ezen túl további rétegei is vannak a szövegrészeknek): „sokáig csak hittem, hogy vannak angyalok. már tudom. / apa ma korán hazajött.” (Érdemes e ponton megemlíteni, hogy Szabó Imola Julianna hogyan játszik a tipográfiával: a dinamikusan változó betűméret és -tónus nagyon érdekes hatáseffektus mind érzelmi szempontból, mind a szöveg jelentésalakulásával kapcsolatban.)

A könyv „antinosztalgikus”, hiszen nyomaiban sem utal a gyermekkor boldogságára, vagy valamilyen elveszett világ, otthon utáni vágyra. A gyermeki beszélő több ízben épp a feledést óhajtja: „most tanulni vágyom / és felejteni. főleg felejteni”. Sajátos az a feszültség, hogy a kötet maga mégis az emlékezés (s tulajdonképpen az emlékéllítés) gesztusával bír, miközben megidézi azt a gyermeki ént, amely épp az emlékek eltörlésében találna meg a biztonságot. Az már a visszatekintő állapot része, hogy a magam és a másik, illetve a kettő kapcsolatában – utólagos távlatból történő – megértéséhez szükséges a régebbi állapotokba történő behelyezkedés, ennek megkísérlése. A könyv kerete nagyon szépen megmutatja ennek a kísérletnek az alakulását: a nyitó- és zárószöveg az ismert gyermekmondókat idézi, s egyben a figurateremtés, megrajzolás szándékát is bemutatja. „pont, pont, vesszőcske, / itt kezdődik minden.” A család pálcikaalakos képe e pillanatban még nem utal a szomorúságra, a szétesésre, az elmúlásra és a szorongásra későbbi tapasztalataira, a gyermek még nyitott a világra, bizakodó – most még bármi lehet („rövidnadrág, göndör haj, / egyik lábam egy pöttyös labdán”). A legutolsó szöveg ennek párdarabja, amely viszont már – némi kétségkívül, de nem túlzó didaktikussággal, hatásos módon – a hanyatlás és elromlás állapotát jeleníti meg: „lógó pálcikakezek, / anyán nadrág, haja a mellkasára lóg. / apán atléta, kezében sörösüveg. / mindenkinél alacsonyabb. / [...] / és a labda legurul a rajzpapírról.” A könyvet ennek megfelelően eluralják a szomorúság és bánat motívumai: a sírás, a hátat fordítás, a magány, a múlás, a nyomszerűség. Nagyon izgalmas, s külön tanulmányt érdemelne az, ahogy az „arc” szerepel a költeményekben: remek példa ez arra is, hogy a szó alapvető túlerheltsége azért nem okoz redundanciát, mert rendkívül változatos, poétikus elrendezésben és értelem-összefüggésben jelenik meg („de az arcát mindig nyitva felejt”; „megengedi, / hogy átrepüljek az arcán”; „olyan lettem, mint nagymama arca” stb.). A „sírás” és az „angyal” motívumainak esetében ugyanakkor – a könyvet folyamatában olvasva – bizonyos (nem is túlzottan hosszú) idő után már éreztem a kifáradást és túlírást. Emiatt, valamint azért, mert a gyermeki távlatot megteremtő szövegeket gondolom izgalmasabbnak, számomra a könyv első hányadának költeményei lettek igazán emlékezetesek (csak két példát említve, ilyen volt az *egy este margójára* vagy a *szem tükre*).

Az *Árnyékapához* CD-melléklet is jár, melyen Bezerédi Zoltán és Bezerédi Bendegúz adják elő a kötet néhány versét. Az ötletet és az igényes kivitelezését méltányolni érdemes, még ha számomra nehezen belátható ennek hozzáadott értéke. Különösen azért, mert Papp-Für János újabb verseinek összetett volta a néma olvasásban érvényesül legjobban, a szövegek nem homogén hangkarakterre pedig belesimul a felnőtt és a gyermek versmondó egynemű hangjába. Az ízléses könyvtárgy, a mellékelt CD is jelzik ugyanakkor a szerző fokozódó ösztönművészeti érdeklődését, s hogy a Papp-Für-könyvek egyre inkább többalkotós projektumokként értelmezhetők. Mindennek azonban valóban csak akkor van bármi értéke, ha a könyvben tényleg jó versek találhatók. Az *Árnyékapában* azok vannak.